

Renata Chrzanowska
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0901-1043>
DOI: <https://doi.org/10.15633/9788363241414.00>

„KATECHIZACJA W DRODZE” CZYLI TURYSTYKA RELIGIJNA I PIELGRZYMOWANIE Z PERSPEKTYWY KATECHETYCZNEJ

Wstęp

Wrzesień 1990 roku w Polsce przyniósł powrót religii do szkół. Stało się to wyzwaniem nie tylko pod względem przygotowania programów nauczania, podręczników dla katechetów oraz uczniów, ale także opracowania szeroko rozumianych działań o charakterze religijnym zapraszających katechizowanych w świat sacrum.

Pojawiły się różnorodne formy wspierające realizację nadrzędnego celu katechezy, jakim jest komunია z Jezusem oraz dojrzała wiara, wśród których ważnymi elementami stały się: turystyka religijna oraz pielgrzymowanie dzieci i młodzieży do miejsc kultu.

Realizując cele ogólne katechezy: kształcenie, wychowanie, wtajemniczenie, należało zadbać nie tylko o właściwy przekaz treści ewangelicznych podczas zajęć szkolnych, ale także o zwrócenie uwagi na spędzanie czasu wolnego przez katechizowanych¹.

Katecheci, wychodząc naprzeciw wyzwaniom, jakie postawił przed nimi powrót religii do szkół, podjęli różnorodne działania, wśród których m.in. zaczęto organizować pielgrzymki dzieci pierwszokomunijnych oraz bierzmowanych

¹ Ksiądz profesor Maciej Ostrowski zauważa, że rola spędzania czasu wolnego została podkreślona także w dokumentach Soboru Watykańskiego II. Ma on być „przeznaczony w sposób właściwy na relaks duchowy oraz wzmacnianie zdrowia, ducha i ciała, tak przez zgodne z upodobaniem zajęcia i studia, podróże do innych krajów (turystyka), dzięki którym doskonalą się zdolności człowieka, a ludzie ubogacają się we wzajemnym poznaniu” (Paweł VI, *Konstytucja duszpasterska Gaudium et Spes o Kościele w świecie współczesnym* [Watykan 7 XII 1965], nr 61), M. Ostrowski, *Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy*, „Peregrinus Cracoviensis” 2015, 26 (3), s. 109.

do miejsc kultu, pielgrzymki młodzieży na zakończenie szkoły podstawowej i ponadpodstawowej, wycieczki zawierające elementy religijne i ekumeniczne.

Działania, zapoczątkowane w polskiej szkole ponad trzydzieści lat temu, są obecne do dziś w różnorodnych formach, w katechizacji dzieci i młodzieży. Zarówno turystyka religijna, jak i pielgrzymowanie stanowi istotny element uzupełniający lekcje religii, wprowadzający uczniów w świat wartości ewangelicznych, umożliwiający im pogłębianie relacji z Bogiem oraz budowanie wspólnoty.

Turystyka religijna a katecheza szkolna

Jedną z głównych form przybliżania dzieci i młodzieży do Chrystusa, uzupełniających katechezę szkolną i parafialną, stała się turystyka religijna, oznaczająca, według ks. prof. Macieja Ostrowskiego, turystyczne wędrowanie, które obok chęci ruchu, odpoczynku, rekreacji, elementów poznawczych, zawiera również wątki religijne, m.in.: poznawanie i odkrywanie zabytków religijnych, ośrodków kultu, uczestnictwo w uroczystościach religijnych².

Turystyka religijna zawiera wiele ważnych aspektów, które właściwie wykorzystane w dziele katechizacji mogą pomóc dzieciom i młodzieży, a także ich rodzinom w szeroko rozumianym rozwoju. M. Ostrowski podkreśla, że „sprzyja ona odnowie oraz rozwojowi ludzkiej osoby w różnych jej wymiarach: fizycznym, duchowym, religijnym i moralnym, indywidualnym i społecznym”³, może być również „nośnikiem ewangelicznych wartości”⁴.

Staje się ona niejako przestrzenią do spotkania:

- człowieka z samym sobą;
- z drugim człowiekiem;
- z Bogiem;
- prowadzi człowieka do spotkania ze światem natury⁵.

Turystyka religijna stwarza również płaszczyznę, na której uczniowie o słabszej wierze, bądź niewierzący, mogą przybliżyć się do Chrystusa poprzez „swoistego rodzaju dialog, zarówno werbalny, jak i niewerbalny”⁶ z osobami wierzącymi. Staje się również okazją do dawania świadectwa o Chrystusie.

M. Ostrowski zwraca uwagę, że „umiejętnie prowadzona tego rodzaju wycieczka pozwoli na powolne, ciche oddziaływanie religijne”⁷.

² M. Ostrowski, *Pilgrimage or Religious Tourism*, w: *Selected Research Problems in the Geography of Pilgrimage*, red. A. Jackowski, „Peregrinus Cracoviensis” 2000, z. 10, s. 53.

³ M. Ostrowski, *Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy...*, dz. cyt., s. 109.

⁴ Tamże, s. 109.

⁵ Tamże, s. 110-111.

⁶ Tamże, s. 113.

⁷ Tamże, s. 113.

Lekcje religii w szkole, poprzez wprowadzenie elementów turystyki religijnej, pozwalają na dotarcie z treściami ewangelicznymi do całej społeczności szkolnej oraz do środowiska rodzinnego, z którego wywodzą się uczniowie.

Katecheta, chcąc zorganizować wycieczkę szkolną, musi spełnić określone w prawie oświatowym kryteria, o których mówi Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki⁸.

Dokument w § 4 przedstawia formy, w jakich należy organizować wycieczki szkolne. Jedną z nich, którą może wykorzystać katecheta w swojej pracy, jest wycieczka przedmiotowa, realizowana w celu uzupełnienia programu nauczania⁹. Musi ona jednak zawierać cele określone w § 2 dokumentu, np.:

- 1) poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii;
- 2) poznawanie kultury i języka innych państw;
- 3) poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego;
- 4) wspomaganie rodziny i szkoły w procesie wychowania;
- 5) upowszechnianie wśród uczniów zasad ochrony środowiska naturalnego oraz wiedzy o składnikach i funkcjonowaniu rodzimego środowiska przyrodniczego, a także umiejętności korzystania z zasobów przyrody;
- 6) upowszechnianie zdrowego stylu życia i aktywności fizycznej oraz podnoszenie sprawności fizycznej¹⁰.

Katecheta może zatem zgodnie z prawem oświatowym organizować wyjścia, wyjazdy, wycieczki kilkudniowe do miejsc kultu, realizując jednocześnie cele zawarte w Rozporządzeniu MEN, jak i uwzględniając elementy turystyki religijnej

Na co warto zwrócić uwagę, wprowadzając elementy turystyki religijnej jako uzupełnienie katechezy szkolnej:

- Przygotowanie odpowiedniej oferty wycieczki zarówno dla uczwierzających, jak i niewierzających. W Rozporządzeniu MEN w § 5 podkreśla się, że „organizację i program wycieczki dostosowuje się do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów, ich stanu zdrowia, kondycji, sprawności fizycznej i umiejętności”¹¹.

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, Dz.U. 2018, poz. 1055.

⁹ Tamże, § 4.

¹⁰ Tamże, § 2.

¹¹ Tamże, § 5.

W *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce* zwraca się uwagę, iż „zadaniem duszpasterstwa i katechezy, w koniecznej współpracy z rodziną, jest z jednej strony takie podawanie orędzia zbawienia, aby było w stanie zaspokoić podstawowe potrzeby rozwojowe dzieci i młodzieży, z drugiej – tworzenie nowej „kultury czasu wolnego”, w której promowane będą humanizujące relacje międzypersonalne we wzajemnych i grupowych (wspólnotowych) spotkaniach”¹².

Wprowadzenie elementów turystyki religijnej w środowisku szkolnym winno zatem uwzględnić wytyczne Ministerstwa Edukacji i Nauki w sprawie organizacji wycieczek, jak i Komisji Episkopatu Polski w kwestii kultury czasu wolnego katechizowanych. Należy również zwrócić uwagę, by przygotowana przez katechetę wycieczka była atrakcyjna dla wszystkich uczniów w klasie, łącząc elementy poznawcze i wypoczynkowe z religijnymi¹³, zawierając np. motywy ekumeniczne czy społeczne¹⁴.

- Możliwości materialne uczniów.

- *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* ukazuje ważne zadanie stojące przed katechetami i duszpasterzami „uświadamiania o istniejącej współzależności między stanem życia materialnego i duchowego. Nie można bowiem mówić o prawdziwym i pełnym rozwoju, a także o wychowaniu tam, gdzie brakuje wystarczających środków materialnych dla zaspokojenia podstawowych potrzeb i dążeń osoby ludzkiej”¹⁵. Dlatego katecheci organizujący wycieczkę winni zwrócić uwagę na możliwości materialne uczniów i ich rodzin. Można również postarać się o dofinansowanie wycieczki dla najuboższych osób m.in. z funduszy Rady Rodziców danej szkoły, programów rządowych i samorządowych¹⁶.

- Dopełnienie formalności prawnych – wśród których m.in. należy uzyskać zgodę dyrektora placówki na zorganizowanie wycieczki oraz zgodę rodziców (lub opiekunów prawnych) na udział dziecka niepełnoletniego w wycieczce. Niezbędnym elementem jest również przygotowanie dokumentacji (m.in. kar-

¹² KEP, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001, s. 12, pkt 8.

¹³ M. Ostrowski, *Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy...*, dz. cyt., s. 112.

¹⁴ KEP podkreśla, że w „katechezie nie może zabraknąć elementu ekumenicznego”, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 65, pkt 78.

¹⁵ Tamże, s. 8, pkt 6.

¹⁶ Przykładem może być przedsięwzięcie Poznaj Polskę 2022, którego przedmiotem „jest wsparcie organów prowadzących publiczne i niepubliczne szkoły dla dzieci i młodzieży w realizacji zadań mających na celu uatrakcyjnienie procesu edukacyjnego dzieci i młodzieży poprzez umożliwienie im poznawania Polski, jej środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii oraz osiągnięć polskiej nauki” poprzez dofinansowanie wycieczek szkolnych, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/poznaj-polske> (dostęp: 31.08.2022).

ty wycieczki/wyjścia, listy osób, regulaminu wycieczki), a także zapewnienie odpowiedniej liczby opiekunów.

- Właściwe wykorzystanie czasu podczas wycieczki m.in.:
 - ✓ zadbanie o bezpieczeństwo uczestników, ich rozwój psychiczny, fizyczny, religijny, intelektualny oraz realizację zaplanowanych punktów programu (w tym czas na odpoczynek i posiłek);
 - ✓ stworzenie okazji do dialogu;
 - ✓ budowanie wspólnoty opartej o wzajemne zrozumienie, życzliwość, chęć współdziałania.
- Właściwe wykorzystanie czasu podczas wycieczki m.in.: Podsumowanie wycieczki – po powrocie do szkoły warto, by katecheta przygotował krótkie sprawozdanie dla uczniów i ich rodziców, w którym m.in.: rozliczy koszty wyjazdu oraz przekaze własne wnioski (np. dotyczące realizacji programu, zachowania uczestników). Można również napisać krótki artykuł na stronę szkoły lub do dziennika elektronicznego, w którym w sposób ciekawy przedstawi się relację z wycieczki. Jest to nie tylko dokumentowanie pracy katechety, ale często stanowi zachętę dla uczniów i rodziców do współpracy z nauczycielem.

Przykłady turystyki religijnej w środowisku szkolnym

W jednej z krakowskich szkół ponadpodstawowych od ponad dwudziestu lat organizowana jest wycieczka „Chrześcijaństwo a judaizm”¹⁷. Uczniowie klas drugich, po zrealizowaniu katechez nt. religii świata, uczestniczą w wycieczce przygotowanej przez katechetę, podczas której odwiedzają:

- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego przy ul. Wiślniej 11 w Krakowie, utrwalając wiadomości nt. podstawowych podobieństw i różnic pomiędzy Kościołem Rzymskokatolickim i Greckokatolickim, pogłębiając wiedzę dotyczącą unii brzeskiej oraz zdobywając nowe informacje związane ze sztuką – zapoznając się z historią ikonostasu z obrazami Władysława Rossowskiego, namalowanymi według szkiców Jana Matejki.
- Bazylikę św. Franciszka z Asyżu przy pl. Wszystkich Świętych 5 w Krakowie, w której uczniowie utrwalają wiedzę nt. świętych i błogosławionych Kościoła Rzymskokatolickiego (m.in. św. Franciszka z Asyżu, św. Klary, św. Jana Pawła II, bł. Anieli Salawy), poszerzają wiadomości nt. okresu w literaturze i sztuce – Młodej Polski, w oparciu o polichromię oraz witraże Stanisława Wyspiańskiego oraz czternaście obrazów stacji Męki Pańskiej Józefa Mehoffera. Uczniowie mają również czas na osobistą chwilę refleksji w kaplicy Męki Pańskiej przed kopią Całunu turyńskiego.

¹⁷ Zespół Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie, R. Chrzanowska, *Chrześcijaństwo a Judaizm*, <https://www.zsel1.pl/2022/06/06/chrzescijanstwo-a-judaizm-3/> (dostęp: 31.08.2022).

- Kościół Ewangelicko-Augsburski przy ul. Grodzkiej 58 w Krakowie, w którym podczas spotkania z księdzem proboszczem młodzież pogłębia treści dotyczące podobieństw i różnic pomiędzy Kościołem Rzymskokatolickim a Kościołem luteranckim, odkrywa wartość dialogu ekumenicznego, poznaje podstawowe fakty historyczne związane z powstaniem kościoła św. Marcina oraz zdobywa informacje nt. sztuki sakralnej (m.in. gotyckiego krucyfiksu, obrazu Henryka Siemiradzkiego z 1882 roku przedstawiającego Chrystusa uciszającego burzę na morzu, epitafium Mikołaja Reja).

- Synagogę i cmentarz Remuh przy ul. Szerokiej 40 w Krakowie, gdzie uczniowie utrwalają wiadomości nt. judaizmu, poznając historię powstania oraz funkcjonowania bożnicy, zaznajamiając się z postacią rektora szkoły talmudycznej Mojżesza Isserlesa, do którego pielgrzymują Żydzi z całego świata¹⁸.

Wycieczka „Chrześcijaństwo a judaizm” pozwala młodzieży nie tylko utrwalić zdobyte podczas lekcji religii wiadomości, ale także ukazuje bogactwo chrześcijaństwa, ważną rolę ekumenizmu, pogłębia wiedzę dotyczącą kultury i sztuki. Zgodnie z zaleceniem *Dyrektorium katechetycznego* uwrażliwia młodych ludzi na stosunki chrześcijańsko-żydowskie, pomagając zrozumieć „wspólne korzenie i tradycje łączące chrześcijan z narodem żydowskim”¹⁹. Przygotowuje do dialogu z innymi światopoglądami²⁰. Staje się płaszczyzną, na której mogą spotkać się uczniowie wierzący i niewierzący, dzieląc się osobistymi refleksjami, przeżyciami. Jest także okazją do dialogu między katechetą a młodzieżą, której dużo łatwiej jest zdobyć się na szczere wypowiedzi poza murami szkoły.

Innym przykładem turystyki religijnej mogą być tygodniowe warsztaty w północnych Włoszech dla młodzieży katechizowanej jednej z krakowskich szkół ponadpodstawowych, podczas których uczniowie zwiedzili m.in.: Weronę, Sirmione, Trydent, Malcesine oraz sanktuarium Madonna della Corona²¹. Program wyjazdu był ułożony w taki sposób, by przy okazji poznawania historii odwiedzanych miejsc młodzież mogła odkrywać ślady chrześcijaństwa. Zwiedzając Weronę, uczestnicy warsztatów poznali postać świętego Zenona – patrona miasta i wędkarzy, którego doczesne szczątki znajdują się w bazylice San Zeno Maggiore z XII wieku. Będąc w Trydencie, uczniowie utrwalili wiadomości na temat Soboru Trydenckiego, odwiedzając katedrę św. Wiryliusza, w której ogłoszono dekrety soborowe.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ KEP, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 66, pkt 80.

²⁰ M. Ostrowski, *Dialog religijny w turystyce*, „Polonia Sacra” XVI (XXXIV), 2012, nr 31 (75), s. 112.

²¹ R. Chrzanowska, *Warsztaty Rezystors i Wolontariatu we Włoszech*, <https://www.zsel1.pl/2016/10/03/warsztaty-rezystors-i-wolontariatu-we-wloszech/> (dostęp: 30.08.2022).

Centralnym punktem wyjazdu było odwiedzenie sanktuarium Madona della Corona, znajdującego się po wschodniej stronie Monte Baldo, które w kwietniu 1988 roku odwiedził papież Jan Paweł II. W tym miejscu młodzież miała czas na osobiste spotkanie z Chrystusem oraz Matką Bożą Bolesną.

Czas był zorganizowany w taki sposób, że młodzi ludzie nie tylko podczas zwiedzania odkrywali świat wartości ewangelicznych, ale również jadąc autokarem. To w autobusie uczniowie mogli oglądać wartościowy film, pośpiewać czy posłuchać konferencji nt. śladów chrześcijaństwa wodwiedzanych miejscach. Uczestnicy, zdobywając nowe wiadomości z religii, historii, literatury, sztuki, wieczorami utrwalali je podczas spotkań, wypełnionych grami dydaktycznymi. Warsztaty stały się miejscem, gdzie młodzież wierząca mogła się dzielić w sposób naturalny doświadczeniem własnej wiary z uczniami niewierzącymi, rozmawiając, dyskutując, budując wspólnotę. Stały się one przestrzenią do spotkania z samym sobą, drugim człowiekiem i dla wielu uczestników z Bogiem.

Pielgrzymka a katecheza szkolna

Drugim ważnym elementem realizującym cel budowania komunii z Chrystusem, uzupełniającym lekcje religii w szkole, jest pielgrzymowanie katechizowanych do miejsc kultu.

Pielgrzymka, według M. Ostrowskiego, to wyjście ze swego rodzinnego domu i udanie się w drogę ku miejscu uznanemu za święte, by tam bliżej spotkać się z Bogiem²².

Z perspektywy katechezy szkolnej wymaga ona duchowego przygotowania uczniów, uwzględniając m.in.: ich wiek, rozwój psychiczny, fizyczny, religijny, by zamiast turystów w drogę wyruszyli pielgrzymi, wędrujący „naprzeciw Boga, w poszukiwaniu Jego łaski i spotkania z Nim samym”²³. Oznacza to w praktyce, iż katecheta winien nie tylko dopełnić formalności prawnych w szkole, ale przede wszystkim zwrócić uwagę na wcześniejsze przygotowanie uczniów do wspólnego wyruszenia w drogę m.in.:

- Wyjaśniając różnicę między wycieczką a pielgrzymką. Według Macieja Ostrowskiego zasadnicza różnica istnieje w motywacji podróży. Pielgrzymi przede wszystkim kierują się wiarą i udziałem w praktykach pobożnościowych, turyści natomiast przywiązują większą uwagę do czynników kulturalno-poznawczych i rekreacyjnych²⁴.

²² Por. M. Ostrowski, *Teologia pielgrzymowania – wybrane aspekty biblijne i pastoralne*, „Peregrinus Cracoviensis” 2014, 25 (1), s. 30.

²³ Tamże, s. 33.

²⁴ M. Ostrowski, *Pielgrzymka a turystyka religijna*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/>

- Ukazując cel pielgrzymki; którym winno być przybycie do miejsca świętego, dla chrześcijan może być nim sanktuarium, kościół, kaplica, czy przestrzeń wokół tych budowli²⁵.

- Przybliżając motywy religijne, jakie mogą towarzyszyć katechizowanym podczas pielgrzymki w zależności od ich pragnień i sytuacji życiowej (m.in. dziękczynienie za otrzymane od Boga łaski, przebłaganie za słabości i popełnione grzechy, prośby w trudnych sprawach i pilnych potrzebach, uwielbienie Boga²⁶)

- Podkreślając rolę sakramentów podczas pielgrzymki. Można zachęcić katechizowanych, by bezpośrednim przygotowaniem do wspólnej drogi było przystąpienie do sakramentu pojednania i pokuty, by po przybyciu do miejsca świętego móc przyjąć Eucharystię.

Pielgrzymowanie z uczniami to wyzwanie dla katechety, ponieważ oprócz wcześniejszego, duchowego przygotowania należy również pomóc odkrywać katechizowanym Chrystusa podczas wspólnej drogi oraz po przybyciu do miejsca świętego. Dlatego warto wcześniej przygotować program, w którym wspólna droga będzie wykorzystana do głębszej refleksji nad motywami religijnymi, jakimi winni kierować się uczniowie, oraz celem drogi.

Formy przekazywania treści ewangelicznych należy dostosować nie tylko do możliwości percepcyjnych, wieku i etapu rozwoju katechizowanych, ale również do sposobu przemieszczania się grupy podczas pielgrzymki, wykorzystując w odpowiedni sposób środki transportu.

Przykładem może być pielgrzymka autokarowa, podczas której ułatwiony jest kontakt między uczniami a katechetą. Stwarza to możliwość wykorzystania czasu przejazdu na wspólną modlitwę, śpiew, katechezę, przygotowując młodych pątników do nawiedzenia sanktuarium.

Maciej Ostrowski zauważa, że „autobus, staje się kaplicą, w której mogą odbywać się prawdziwe rekolekcje w drodze”²⁷. Dlatego warto, planując pielgrzymkę z dziećmi czy młodzieżą, przygotować różne formy modlitewne dostosowane do ich możliwości, dzięki którym czas przejazdu nie tylko będzie atrakcyjny poprzez zaangażowanie ich w działania o charakterze religijno-modlitewnym, ale także ułatwi im spotkanie z Chrystusem po dotarciu do celu.

wp-content/uploads/2018/02/306-pielgrzymka-a-turystyka-religijna.pdf (dostęp: 1.09.2022).

²⁵ M. Ostrowski, *Teologia sanktuariów - świętych miejsc pielgrzymkowych*, „Roczniki Teologiczne” 2015, t. LXII, z. 6, s. 84.

²⁶ M. Ostrowski, *Teologia pielgrzymowania - wybrane aspekty biblijne i pastoralne...*, dz. cyt., s. 33.

²⁷ M. Ostrowski, *Typologia pielgrzymek*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/files/305%20Typologia%20pielgrzymek.pdf> (dostęp: 01.09.2022).

Wspólną drogę podczas pielgrzymek katechizowanych można także wykorzystać do budowania i umacniania więzi z drugim człowiekiem. Może się to przyczynić do pogłębienia wiary oraz wspólnego motywowania do wzrastania w świecie wartości ewangelicznych. Często także otworzenie się na drugiego człowieka może prowadzić do umocnienia relacji z Bogiem i stać się skutecznym środkiem do szerzenia Dobrej Nowiny²⁸.

Po wspólnej drodze następuje dotarcie do celu pielgrzymki – sanktuarium – punktu kulminacyjnego M. Ostrowski podkreśla, że miejsce święte powinno być dla pielgrzymów „oazą rekreacji fizycznych sił” oraz czasem odpoczynku duchowego, opierającym się na przebywaniu w obecności Boga, zawierzeniem Mu swoich problemów, refleksją nad własnym życiem, pogrążeniem się w modlitwie, oderwaniem od pośpiechu otaczającego świata, przywróceniem spokoju i duchowego wyciszenia²⁹. Sanktuarium staje się również wyjątkowym znakiem przypominającym o bliskości i działaniu Boga pośród ludzi³⁰.

Pielgrzymując wraz z katechizowanymi, po przybyciu do sanktuarium należy zwrócić uwagę na dwa aspekty, tzn. odpoczynek duchowy i fizyczny młodych pątników. Warto rozeznać, w jakiej kondycji fizycznej są uczniowie, czy zmęczenie i potrzeba zaspokojenia głodu nie będą przeszkodą uniemożliwiającą albo znacznie ograniczającą im zaangażowanie się w akty religijne. Dbając o odpoczynek fizyczny młodych pątników, winno się dostosować go do potrzeb grupy. Na co warto zwrócić uwagę? By był to czas przeznaczony na budowanie wspólnoty. Okazją do tego może być chociażby posiłek spożywany przez całą grupę w jednym miejscu, rozpoczynający się i kończący wspólną modlitwą. Inną formą może być wykorzystanie tzw. czasu wolnego na zespołowe gry dydaktyczne.

Budowanie wspólnoty pomiędzy katechizowanymi budzi radość z bycia razem, ale również ułatwia dzieciom i młodzieży odkrywanie bliskości Chrystusa, która w szczególny sposób uobecnia się w odpoczynku duchowym, jednym z najważniejszych elementów pielgrzymki. Umożliwia on bowiem przebywanie młodym pątnikom w obecności Boga, „odczucie Bożej bliskości, doznanie pełni, odkrycie na nowo sensu życia”³¹. To element najtrudniejszy do zrealizowania podczas pielgrzymki katechizowanych, ponieważ wymaga pewnej dojrzałości duchowej i osobistej relacji z Chrystusem, do której katecheta może tylko podprowadzić uczniów, zostawiając im przestrzeń do spotkania osobowego z Bogiem.

²⁸ Por. M. Ostrowski, *Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy...*, dz. cyt., s. 110.

²⁹ M. Ostrowski, *Teologia sanktuariów – świętych miejsc pielgrzymkowych...*, dz. cyt., s. 87.

³⁰ Tamże, s. 93.

³¹ Tamże, s. 9.

Realizując ten punkt, można spróbować wprowadzić młodych pielgrzymów do sfery sacrum poprzez udział we Mszy Świętej, nabożeństwie lub innych praktykach religijnych, angażując ich w oprawę liturgiczną i muzyczną. Podkreślić należy także rolę sakramentu pojednania i pokuty oraz Eucharystii. Warto jednak pamiętać o pozostawieniu czasu i stworzeniu warunków służących osobistej modlitwie, w której uczniowie będą mogli pobycć przed Panem, przedstawić Mu intencje, z którymi pielgrzymowali.

Niejednokrotnie dla uczniów klas starszych szkoły podstawowej oraz ponadpodstawowej to właśnie ten czas jest najważniejszym elementem pielgrzymki, który pomaga im wrócić do domu umocnionymi w wierze.

Pielgrzymka nie kończy się z chwilą dotarcia uczniów do miejsca świętego. M. Ostrowski podkreśla, że „drogę pielgrzymkową należy postrzegać w dwóch aspektach. Jest to najpierw wyjście z miejsca stałego pobytu ku sanktuarium, a następnie ponowny powrót do swego domu”³². Katechizowani, po doświadczeniu prawdziwego spotkania się z Bogiem w miejscu świętym, winni „w nowy, gorliwszy sposób realizować swoje chrześcijańskie powołanie”³³ w środowisku szkolnym i rodzinnym.

Dlatego po powrocie do szkoły warto poświęcić czas na spotkanie popielgrzymkowe katechizowanych, podczas którego można podzielić się wspólnym doświadczeniem drogi, podjąć konkretne działania mające na celu rozwój osobisty oraz zastanowić się, jak wykorzystać zdobyte umiejętności i łaski w środowisku klasowym, szkolnym, rodzinnym czy parafialnym. Katecheta, wsłuchując się w głos swoich uczniów, może zaproponować konkretne inicjatywy, np. charytatywne, społeczne, religijne. Działania popielgrzymkowe katechizowanych nie tylko staną się przedłużeniem wspólnej drogi, ale również mogą się przyczynić do wzrastania w wierze i miłości do Chrystusa, czyniąc z nich niejako Jego świadków w środowisku życia.

Przykłady pielgrzymek dzieci i młodzieży

Pielgrzymka młodzieży katechizowanej w archidiecezji krakowskiej do Sanktuarium Pasyjno-Maryjnego w Kalwarii Zebrzydowskiej – organizowana przez Wydział Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży w latach 1993–2010 i skierowana do uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, co roku pod innym hasłem, zaczerpniętym z orędzia Jana Pawła II lub Benedykta XVI przygotowanego na światowe i diecezjalne dni młodzieży.

³² M. Ostrowski, *Teologia pielgrzymowania – wybrane aspekty biblijne i pastoralne...*, dz. cyt., s. 38.

³³ Tamże, s. 38.

Uczniowie przygotowywali się do niej poprzez udział w specjalnie na to wydarzenie opracowanej katechezie okolicznościowej, której celem było m.in.: wyjaśnienie hasła pielgrzymkowego, przybliżenie historii Sanktuarium kalwaryjskiego, wzbudzenie motywów religijnych oraz zachęcenie katechizowanych do wyruszenia w drogę. Po dotarciu do celu młodsi pielgrzymi uczestniczyli w uroczystej Mszy Świętej, celebrowanej najpierw przez ks. kard. Franciszka Macharskiego, następnie przez ks. kard. Stanisława Dziwisza w towarzystwie biskupów krakowskich³⁴. Plan spotkania zakładał również obrazy sceniczne oraz koncert muzyczny. Na kalwaryjskiej scenie pojawiali się m.in.: Full Power Spilit, Chili My, Tomek Kamiński, Magda Anioł³⁵. Uczestnicy mieli również czas na osobiste spotkanie z Matką Bożą Kalwaryjską. Wspólna droga ku Chrystusowi przez Maryję pozwalała po powrocie do rzeczywistości szkolnej na głębsze spojrzenie na własne życie oraz otaczającą młodego człowieka rzeczywistość, pomagała również w odkrywaniu własnego powołania. Przeżycia duchowe, doświadczenie wspólnoty często stawało się powodem, dla którego młodzież wracała co roku do kalwaryjskiego Sanktuarium.

Innym przykładem może być pielgrzymka maturzystów na Jasną Górę. W wielu polskich diecezjach oraz polskich szkołach ponadpodstawowych tradycją stały się pielgrzymki młodzieży na zakończenie szkoły, do sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej na Jasną Górę. Przykładem może być 44. Pielgrzymka Maturzystów Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, podczas której młodsi pątnicy uczestniczą m.in.: we Mszy Świętej pod przewodnictwem biskupa diecezjalnego, bloku modlitewno-ewangelizacyjnym, nabożeństwie z aktem zawierzenia maturzystów w kaplicy Cudownego Obrazu Matki Bożej. Młodzież ma również czas na zwiedzenie Jasnej Góry oraz osobistą modlitwę³⁶.

W podobny sposób organizowane są pielgrzymki maturzystów z innych diecezji, np. Pielgrzymka Maturzystów Diecezji Kieleckiej odbywa się cyklicznie od ponad dwudziestu lat. Młodzież wraz ze swoimi duszpasterzami, katechetami i nauczycielami przybywa do Matki Bożej, by uczestniczyć w Eucharystii, Drodze krzyżowej na Wałach Jasnogórskich oraz by zawierzyć własne, dorosłe życie Chrystusowi przez Maryję³⁷.

W archidiecezji krakowskiej pielgrzymka maturzystów nie ma wymiaru diecezjalnego. Młodzież pielgrzymuje do Matki Bożej Jasnogórskiej podczas piel-

³⁴ <http://old.franciszkanie.pl/news.php?id=3046> (dostęp: 25.01.2016).

³⁵ http://makow-podhalanski.pl/index.php?option=16&action=news_show&news_id=653 (dostęp: 10.01.2016).

³⁶ <https://diecezjagz.pl/xliv-diecezjalna-pielgrzymka-maturzystow-na-jasna-gore/> (dostęp: 01.09.2022).

³⁷ K. Zagan, *Maturzyści naszej diecezji pielgrzymowali na Jasną Górę*, <https://diecezja.kielce.pl/maturzyści-naszej-diecezji-pielgrzymowali-na-jasna-gore> (dostęp: 01.09.2022).

grzymek organizowanych przez poszczególne szkoły. Stąd każda pielgrzymka młodych pątników ma własny program, dostosowany do konkretnej społeczności szkolnej.

Niekonwencjonalną pielgrzymkę w archidiecezji krakowskiej organizowano w parafii Najświętszej Trójcy w Czarnym Dunajcu. Innowacyjność tego przedsięwzięcia polegała na tym, iż oferta była skierowana do młodzieży bierzmowanej oraz przeżywającej pierwszą, drugą i trzecią rocznicę przyjęcia tego sakramentu. Duszpasterze chcieli w ten sposób zachęcić młodych ludzi do aktywnego działania we wspólnocie parafialnej. Młodzież pod przewodnictwem duszpasterza przez kilka lat z rzędu, w wakacje, wyruszała na autokarową pielgrzymkę dziękczynną do Rzymu³⁸. „Myślą przewodnią pielgrzymki były dary Ducha Świętego otrzymane w sakramencie bierzmowania, a realizowane w praktyce życia codziennego”³⁹. Młodzi pielgrzymi uczestniczyli w Mszach Świętych, poznawali historię Kościoła, pogłębiali wiedzę na temat sakramentów. Wspólne bycie w drodze pomogło bierzmowanym pogłębić wiarę, poszerzyć wiedzę, budować wspólnotę Kościoła⁴⁰.

„Katechizacja w drodze”, czyli turystyka religijna i pielgrzymowanie z perspektywy katechetycznej

Turystyka religijna oraz pielgrzymowanie stanowią bardzo ważny element mogący wspierać katechezę szkolną i parafialną. Mają one „prowadzić do Jezusa Chrystusa Zbawiciela, kresu wszelkiej wędrówki i źródła wszelkiej świętości”⁴¹, realizując fundamentalny cel, jakim jest komunია z Chrystusem oraz dojrzała wiara. Wymagają one jednak zaangażowania ze strony zarówno katechety, jak i katechizowanych.

Katecheta czy duszpasterz będący rzeczywistym świadkiem Chrystusa w środowisku szkolnym lub parafialnym, może, organizując wycieczkę lub pielgrzymkę, nie tylko zachęcić uczniów do udziału w niej, ale pomóc im wzrastać w świecie wartości ewangelicznych.

By było to możliwe, powinno wziąć się pod uwagę wiek katechizowanych oraz etap rozwoju psychofizycznego, na jakim się znajdują.

³⁸ M. Napora, *Swoista lekcja wiary*, Niedziela Małopolska, <https://www.niedziela.pl/arttykul/154905/nd/Swoista-lekcja-wiary> (dostęp: 01.09.2022).

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Jan Paweł II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki*. Przemówienie do I Światowego Kongresu Duszpasterstwa Sanktuariów i Pielgrzymów (28 lutego 1992), w: *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, red. M. Ostrowski, Kraków 2003, nr 4.

W przypadku dzieci młodszych warto, organizując wycieczkę czy pielgrzymkę, zaprosić do współpracy ich rodziców. Wspólnie podjęte działania często umożliwiają lepsze przygotowanie dzieci do przeżycia wspólnej drogi. Stają się również okazją do ewangelizowania środowiska rodzinnego katechizowanych. Katecheta, wsłuchując się w głos rodziców oraz korzystając z ich pomocy, sprawia, że stają się oni współodpowiedzialni za właściwy przebieg wycieczki czy pielgrzymki. W przypadku pielgrzymki autokarowej można zaangażować rodziców i ich dzieci w poprowadzenie wspólnej modlitwy. Podczas trwania pielgrzymki, np. podczas Mszy Świętej lub nabożeństwa, warto zaprosić ich do tworzenia oprawy muzycznej i liturgicznej. W czasie wolnym można zachęcić do udziału w grach dydaktycznych. Służy to zbudowaniu wspólnoty opartej nie tylko na katechizowanych, ale również ich bliskich, a to przecież rodzina jest pierwszym, podstawowym środowiskiem, w którym dziecko się kształtuje i wzrasta w wierze.

Przygotowując wyjazd dla uczniów klas starszych szkoły podstawowej czy ponadpodstawowej, warto, opracowując program, wsłuchać się w głos młodzieży, w to, jakie mają oczekiwania i potrzeby. Można zaprosić ich do współtworzenia pielgrzymki czy wycieczki, unikając w ten sposób sytuacji biernego uczestnictwa młodych ludzi. Postawienie młodego człowieka w roli współodpowiedzialnego za wyjazd sprawia, że uczniowie nie tylko bardziej się angażują, ale przede wszystkim dbają o to, by podczas trwania wyjazdu/pielgrzymki pozostali uczestnicy zachowywali się w sposób odpowiedzialny i stosowny do sytuacji. Katecheta może poprosić, by wybrani uczniowie przygotowali ciekawe informacje nt. odwiedzanych miejsc, które następnie przedstawią grupie podczas drogi. Warto także zaprosić młodzież do przygotowania oprawy muzycznej i liturgicznej Mszy Świętej czy nabożeństwa. Należy również zwrócić uwagę na przygotowanie gier dydaktycznych, za których przeprowadzenie będą odpowiedzialni uczestnicy wycieczki/pielgrzymki. Katecheta, zapraszając młodych ludzi do współpracy przy organizacji i przebiegu wyjazdu, stawiając im konkretne zadania do zrealizowania, sprawia, że stają się oni współodpowiedzialni za tworzenie wspólnoty. Nie są już tylko obserwatorami, ale współtwórcami, którzy poprzez własne zaangażowanie oddziałują na resztę grupy. Często staje się to okazją dla młodych ludzi do dawania świadectwa o Chrystusie nie poprzez słowa, ale własny przykład życia.

Katechizowanie „w drodze” dzieci i młodzieży staje się często płaszczyzną do dialogu między katechetą a katechizowanymi. Uczniowie, korzystając z czasu wspólnego wędrowania, jazdy autobusem, wspólnego spędzania czasu, stawiają katechecie pytania lub poszukują u niego odpowiedzi na nurtujące ich wątpliwości, na co rzadko pozwoliliby sobie w szkole. Stąd przed katechetą pojawia się kolejne trudne zadanie - wykorzystania tej okazji do wsparcia duchowego swoich podopiecznych, do budowania relacji prowadzącej młodego człowieka

do dojrzałej wiary. Zdarza się, że wspólna wycieczka czy pielgrzymka stanowi moment przełomowy w życiu duchowym ucznia, który może zaważyć na jego późniejszych wyborach.

Turystyka religijna i pielgrzymowanie odgrywa istotną rolę w dziele katechizacji.

„Bycie w drodze” katechizowanych może stać się „rzeczywistym programem poszukiwania Boga, sensu życia i wewnętrznej przemiany człowieka”⁴². Właściwie zorganizowana wycieczka czy pielgrzymka mogą stać się szansą do przekazywania wartości płynących z Ewangelii oraz pomóc dzieciom, młodzieży oraz ich rodzinom w budowaniu wspólnoty opartej na Chrystusie.

Bibliografia

Jan Paweł II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki*. Przemówienie do I Światowego Kongresu Duszpasterstwa Sanktuariów i Pielgrzymów (28 lutego 1992), w: *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, red. M. Ostrowski, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2003.

Komisja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001.

Ostrowski M., *Dialog religijny w turystyce*, „Polonia Sacra” XVI (XXXIV), 2012, nr 31 (75), s. 107-121.

Ostrowski M., *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno-pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 1996.

Ostrowski M., *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2005.

Ostrowski M., *Pielgrzymka a turystyka religijna*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/wp-content/uploads/2018/02/306-pielgrzymka-a-turystyka-religijna.pdf> (dostęp: 01.09.2022).

Ostrowski M., *Pilgrimage or Religious Tourism*, w: *Selected Research Problems in the Geography of Pilgrimage*, red. A. Jackowski, „Peregrinus Cracoviensis” 2000, z. 10, s. 53-61.

Ostrowski M., *Teologia pielgrzymowania – wybrane aspekty biblijne i pastoralne*, „Peregrinus Cracoviensis” 2014, 25 (1), s. 29-41.

⁴² M. Ostrowski, *Teologia pielgrzymowania – wybrane aspekty biblijne i pastoralne...*, dz. cyt., s. 37.

Ostrowski M., *Teologia sanktuariów – świętych miejsc pielgrzymkowych*, „Roczniki Teologiczne” 2015, t. LXII, z. 6, s. 83–95.

Ostrowski M., *Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy*, „Peregrinus Cracoviensis” 2015, 26 (3), s. 107–119.

Ostrowski M., *Typologia pielgrzymek*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/files/305%20Typologia%20pielgrzymek.pdf> (dostęp: 01.09.2022).

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocтво Boga żywego* (8.05.1999), w: *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, opr. M. Ostrowski, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2003, s. 98–131.

Paweł VI, *Konstytucja duszpasterska Gaudium et Spes o Kościele w świecie współczesnym* (Watykan 7 XII 1965, nr 61).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, Dz.U. 2018, poz. 1055.

Streszczenie

„KATECHIZACJA W DRODZE” CZYLI TURYSTYKA RELIGIJNA I PIELGRZYMOWANIE Z PERSPEKTYWY KATECHETYCZNEJ

W artykule, w oparciu o nauczanie ks. prof. Macieja Ostrowskiego, zostanie omówiona rola turystyki religijnej oraz pielgrzymowania, jako dopełnienia katechezy szkolnej. Przedstawione zostaną warunki oraz sposoby organizowania wycieczek, pielgrzymek, wyjazdów przedmiotowych. Przybliżą się również niezbędne elementy sprzyjające temu, by turystyka religijna oraz pielgrzymowanie służyły wszechstronnemu rozwojowi katechizowanych, a przede wszystkim realizowały fundamentalny cel katechezy, jakim jest komunia z Chrystusem oraz dojrzała wiara. Na konkretnych przykładach ukazane zostaną wartości płynące z ubogacenia katechezy szkolnej poprzez organizowanie wycieczek i pielgrzymek, wśród których należy wymienić m.in.: pogłębianie relacji z Bogiem, dawanie świadectwa wiary, wzrastanie dzieci i młodzieży w świecie wartości ewangelicznych, budowanie wspólnoty.

Słowa kluczowe: turystyka religijna, pielgrzymowanie, sanktuaria, katecheza szkolna, wycieczka, pielgrzymka, katechizowani

Summary

”CATECHIZATION ON THE ROAD” RELIGIOUS TOURISM AND PILGRIMAGE FROM THE CATECHETIC PERSPECTIVE

The aim of this article is to discuss the role of religious tourism and pilgrimage as a complement to school catechesis based on the teaching of Father Professor Maciej Ostrowski. The conditions and ways of organizing trips, pilgrimages and course trips will be presented. There will also be a mention of necessary elements favourable to religious tourism and pilgrimages serving the comprehensive development of catechized people, and first of all, realising the fundamental goal of catechesis, which is the communion with Christ and mature faith. The values coming from enrichment of school catechesis with organizing trips and pilgrimages will be shown on specific examples, including: deepening the relationship with God, giving witness to faith, growing children and young people in the world of evangelical values, community building.

Keywords: religious tourism, pilgrimage, sanctuaries, school catechesis, trip, pilgrimage, catechized people

Nota o Autorze

Renata Chrzanowska, doktor teologii, adiunkt w Katedrze Katechetyki Wydziału Teologicznego UPJPII, katechetka w Zespole Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie, opiekun młodzieżowej grupy teatralnej Rezsitors. Wolontariusz w Domu Pomocy Społecznej, w Centrum Administracyjnym Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych nr 1, w Schronisku dla Bezdomnych Zwierząt i Wojskowym Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa.